

Ks. Krzysztof Burczak, *Sacrilegium w „Dekrecie” Gracjana, Lublin 2010, ss. 527*

Ta starannie wydana publikacja o charakterze historyczno-doktrynalnym ma następujący układ: spis treści w języku polskim oraz niemieckim, Wstęp, sześć Rozdziałów, Zakończenie, Bibliografia (z podziałem na źródła oraz literaturę), streszczenie w języku niemieckim (*Zusammenfassung*), indeks osobowy, indeks miejsc cytowania Dekretu Gracjana oraz dwa Aneksy (I: „Paleae w Dekrecie Gracjana w wydaniu Ae. Friedberga i w lubelskim rękopisie Dekretu” oraz II: „Zestawienie brzmienia tekstów dotyczących sacrilegium w Dekrecie Gracjana w wydaniu Ae. Friedberga i w lubelskim rękopisie Dekretu”).

Obszerny wstęp do monografii (s. 17–32) wyróżnia następujące zagadnienia, które należałoby określić jako zasadnicze elementy merytorycznego wprowadzenia do rozprawy naukowej: Dekret Gracjana – autor i dzieło, temat i cel pracy, źródła i literatura, zagadnienia terminologiczne i metodologiczne, struktura pracy. W szczególności należałoby podkreślić, że ks. Burczak na s. 23 n. wymienia autorów zajmujących się opracowaniem Dekretu Gracjana, zaznaczając, że „wiele opracowań tych autorów zostało wykorzystanych w niniejszej pracy. Nie dotyczą one jednak bezpośrednio problematyki *sacrilegium*” (s. 24). Mówiąc z kolei na temat problematyki badawczej wskazuje, że jego opracowanie pretenduje do całościowego i wyczerpującego opracowania *sacrilegium* w Dekrecie Gracjana. Praca ma charakter źródłowy, bazuje na tekście Dekretu Gracjana zawartym w *Corpus Iuris Canonici* w wydaniu Ae. Friedberga z 1879 r. Niezwykle ważnym źródłem dla prowadzonych badań pozostaje również rękopis Dekretu znajdujący się w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL.

Rozdział pierwszy, „Pojęcie i istota *sacrilegium*” (s. 33–71) zawiera osiem punktów, łącznie z wnioskami na końcu rozdziału (1. Etymologia pojęcia *sacrilegium*, 2. *Sacrilegium* w cywilizacji greckiej, 3. *Sacrilegium* w Cesarstwie Rzymskim, 4. W Starym Testamencie, 5. *Sacrilegium* w religii chrześcijańskiej, 6. Kanoniści o istocie przestępstwa i *sacrilegium*, 7. Definicje *sacrilegium* w Dekrecie Gracjana, 8. Podsumowanie). Rozdział ten należy traktować jako wprowadzający do dalszych badań; ogólnie należy powiedzieć, że mamy w nim ukazany historyczno-doktrynalny rozwój myśli ludzkiej w przedmiocie „*sacrilegium*” do Dekretu Gracjana łącznie. Na uwagę zasługują także jego elementy, jak wskazanie na s. 60, iż „Gracjan

włączając do Dekretu *auctoritates* zawierające normy prawne dotyczące *sacrilegium* właściwie uchwycił jego istotę, którą jest godzenie w *sacrum*". Ponadto autor kompetentnie zauważył, że w definicji Gracjana nieobecny jest element subiektywny przestępstwa (s. 62), sama zaś próba zdefiniowania *sacrilegium* dokonana przez Gracjana jest niezwykle cenna w historii prawa kanonicznego (s. 68).

Rozdział drugi, „Typologia podmiotów popełniających *sacrilegium*” (s. 73–117), został podzielony na trzy części (wraz z wnioskami); w wypadku tego rozdziału mamy do czynienia z dokładną analizą poszczególnych wypowiedzi Gracjana. W szczególności, po dokładnym przedstawieniu podmiotu *sacrilegium* „*in genere*” (s. 73–75) rozdział ten koncentruje się na przedstawieniu „podmiotu *in specie*”. Jest to szczegółowa analiza przypadków już indywidualnych, w szczególności, kiedy Gracjan wskazuje wyraźnie, kto jest takim podmiotem świętokradztwa (konkretnie duchowni różnych stopni święceń oraz świeccy). Na szczególniejszą uwagę zasługuje konkluzja, że Gracjan nie wyszczególnił jednak, czy podmiot świętokradztwa jest poczytalny, czy też nie, jak również nie odnosi się ani do wieku, ani do płci przestępcy (zob. s. 117).

Rozdział trzeci został zatytułowany „Przedmiot *sacrilegium*” (s. 119–294). W krótkim wprowadzeniu czytamy, że dokonuje się ono przez zabranie świętego ze świętego, nieświętego ze świętego oraz świętego z nieświętego i wymaga ukazania jego konkretnych przypadków poprzez analizę kanonów Dekretu (s. 119). Autor analizę poszczególnych kasusów przedstawił poprzez wyodrębnienie jedenastu tematów: dobra materialne Kościoła (w tym zbywanie majątków kościelnych, zabór majątków kościelnych, zabór mienia kościelnego oraz tego, co zostało ofiarowane Kościołowi, kradzież pieniędzy kościelnych, sprzeniewierzenie rzeczy przekazanych dla miejsc godnych czci, zatrzymanie ofiar zmarłych które byłyby przeznaczone dla Kościoła, zmiana celu ofiar kościelnych, podstępna kradzież rzeczy kościelnych, kradzież czegokolwiek z kościoła, zabór czegokolwiek poświęconego Bogu, przywłaszczenie dóbr umierającego biskupa, napad na kościół i klasztor, pustoszenie gruntów przeznaczonych do użytku kościelnego, nakładanie na majątki kościelne nadzwyczajnych obciążeń, obowiązki duchownych wobec ubogich, dopuszczalność alienacji rzeczy kościelnych), religia i jedność Kościoła (apostazja, herezja oraz schizma), święcenia i urzędy kościelne (symonia, święcenia biskupie, utrudnianie zarządzania kościołami), przemoc wobec duchownych i osób poświęconych Bogu (pobicie biskupa przez prezbitera, przemoc wobec duchownego lub mnicha, znieważanie kobiet poświęconych Bogu, złamanie azylu kościelnego), przestępstwo wobec władzy duchowej i świeckiej (dyskutowanie o decyzjach papieża i cesarza, zabójstwo przestępcy), nielegalne związki (związek zakonnika z zakonnicą, znieważanie błogosławieństwa narzeczonych), relacje z Żydami (powierzanie Żydom publicznych urzędów, uczyty u Żydów), magia, prorocy a wieszczowie, odrzucenie powinowactwa oraz niesprawiedliwy wyrok. Roz-

dział kończy się czterostronicowym podsumowaniem, które jest syntetycznym zebraniem analizy dokonanej w tym dość długim rozdziale.

Rozdział czwarty został zatytułowany „Wina” (s. 295–364). W krótkim, ale ważnym merytorycznie wprowadzeniu czytamy, że w zewnętrznym naruszeniu ustawy karnej zakłada się istnienie poczytalności moralnej, aby można było mówić albo o winie umyślnej (*dolus*), albo o winie nieumyślnej (*culpa*) – s. 295. Konsekwentnie, w punkcie pierwszym autor prowadzi rozważania na temat winy umyślnej (s. 296–309); po czym przechodzi do rozważań doktrynalno-prawnych na temat dwudziestu ośmiu wyodrębnionych przedmiotów przestępstwa świętokradztwa (w dużej mierze analogicznych do tych analizowanych we wcześniejszym rozdziale). Drugą część tego rozdziału stanowi rozważanie na temat winy nieumyślnej, aby w punkcie trzecim przejść do podsumowania rozdziału. Wymienione podsumowanie zawiera ciekawe wnioski, między innymi ks. Burczak zauważył, że normy prawa kanonicznego mają charakter kazuistyczny, natomiast normy prawa rzymskiego mają charakter normy abstrakcyjnej, obejmującej nie jeden, ale wiele przypadków (s. 361). Ponadto stwierdza, że w Dekrecie Gracjana nie ma żadnego tekstu wskazującego, że *sacrilegium* ktoś mógłby popełnić przypadkiem (s. 362). Píše: „analizując teksty źródłowe prawa kościelnego obecne w Dekrecie Gracjana, należy (...) stwierdzić, że przestępstwo *sacrilegium* można było popełnić tylko z winą umyślną (*dolus*)” (s. 364).

Rozdział piąty, „Sankcje karne” (s. 365–437), rozpoczyna się stosownym wprowadzeniem, w którym czytamy, że „biorąc pod uwagę współczesny podział kar w prawie kanonicznym, zostanie dokonany podział na cenzury, kary ekspiacyjne i pokuty, chociaż podział na cenzury, czyli kary poprawcze, kary ekspiacyjne oraz środki karne i pokuty w okresie, z którego pochodzi materiał źródłowy będący przedmiotem analiz w niniejszym opracowaniu, nie był jeszcze sprecyzowany” (s. 365). Kolejno w rozdziale są omawiane cenzury (tj. anatema, ekskomunika, interdykt oraz suspensa), kary ekspiacyjne (takie jak: depozycja i degradacja, wyrok kanoniczny, niezdolność do przyjęcia święceń, infamia, niezdolność procesowa, wygnanie, więzienie, chłosta, proskrypcja, kara pieniężna, kara śmierci) oraz pokuta kanoniczna. Rozdział kończy pięciostronicowe podsumowanie, w którym stwierdza się, że kary za przestępstwo świętokradztwa nie odbiegały w istotny sposób od kar za inne ciężkie przestępstwa prawa kanonicznego, oraz że nie jest możliwe ustalenie ogólnego systemu kar za taki czyn, podobnie jak jest niemożliwe ustalenie ogólnej definicji *sacrilegium* a definicje obecne w Dekrecie Gracjana mają charakter konkretny i każdy typ musi być rozpatrywany oddzielnie (zob. s. 463 n.).

Rozdział szósty, „Wymierzanie i ustanie kar” (s. 439–470), ukazuje oraz analizuje najpierw kary *latae sententiae* (s. 439–446) oraz *ferendae sententiae* (s. 446), aby sukcesywnie na s. 446–457 ukazać podmioty wymierzające stosowne kary kościelne (biskup rzymski, biskupi

i synody, władza świecka) oraz przedstawić sytuacje determinujące ustanie kar: absolucja biskupa w zwykłych warunkach, zastrzeżenie prawa udzielania absolucji, niebezpieczeństwo śmierci oraz inne sytuacje, takie jak odcierpienie kar kościelnych, kara pieniężna, kara chłosty.

Zwieńczeniem monografii jest dziewięciostronicowe zakończenie (s. 471–480). Są to konkretne wnioski badawcze, które w dużej mierze pokrywają się z tym, co już wcześniej autor zawarł w podsumowaniach poszczególnych rozdziałów monografii. Za najważniejsze wnioski należałoby uznać następujące jego stwierdzenia:

– chrześcijaństwo przejęło nazwę i pojęcie *sacrilegium* z prawa rzymskiego, w którym rozumiane było jako *sacrorum violatio*, i przetransponowało je na własny użytek (s. 471);

– *sacrilegium* niezmiennie było umieszczane wśród *maiora delicta* (s. 471 oraz zob. s. 472);

– przeprowadzone analizy materiału źródłowego pozwalają na stwierdzenie, że *sacrilegium* jest przestępstwem kanonicznego prawa karnego, suponującym istnienie pocztytalności moralnej i prawnokarnej (s. 476);

– analiza lubelskiego Dekretu Gracjana pozwala stwierdzić, że świętokradztwo stanowiło ważne przestępstwo, dlatego też Mistrz z Bolonii świadomie wprowadził do swojego Dekretu tak wiele norm dotyczących tego przestępstwa (zob. s. 479).

Ks. Tomasz Rozkrut
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie